

۲۰۱۷/۰۳/۰۵

محمد معصوم هوتک

د بايزيد روښان په آثارو کي د "خورپان" يادونه د جورج راورتي د يوې تېروتنې نتيجه ده

په دې شپو و ورځو کي د بايزيد روښان د يوه اثر صراط التوحيد د انتقادي متن په برابرولو ډېر زيات بوخت يم. په دې لړ کي مي د روښانياتو په باب ځيني خواره واره آثار تر نظر بيا تېر کړل او په ترڅ کي مي د هنري جورج راورتي (۱۸۲۵ - ۱۹۰۶ع) هغه روايت ځان ته پاملرنه وړوله چي وايي بايزيد روښان د خورپان (*Khurpan*) په نامه يومهم اثر لري. په افغاني پوهانو کي دا روايت وار د واره علامه عبدالحي حبيبي په پښتو ادبياتو تاريخ - دوهم ټوک کي ثبت کړی دی او هورې ئي د راورتي د پښتو گرامر د مقدمې په حواله کښلي دي چي :

"د پير روښان مهم کتاب... "خبرالبيان" نومېږي چه راورتي ئي نوم (خورپان؟) هم ليکلی دی". (۱) د خورپان له نامه سره د پوښتنې نښه له دې اسپته ايسنول سوي ده چي گويا دا خبره د ليکوال د تائيد وړ نه ده.

دا روايت د (روښاني ليکنې) ليکوال بناغلي حبيب الله رفيع هم له مشکوک توب سره سره را اخيستی دی او پر زياته کړې ئي ده چي "... خو د سر الف کيرو د دی پټهانز په اردو ژباړه کي په واضح ټکو ليکل شوی چي د بايزيد ډېر مشهور آثار خيرالبيان او خورپان دی اما په دې برخه کي يې کوم سند نه دی وړاندي کړی". ورپسې ليکي: "کله چي په دې باب له استاد حبيبي سره وغرېدم هغوی وويل چي په دې نامه که د بايزيد کوم اثر وي، نو ښايي چي دا "خورپان" د "خوري پاني" اوبنتی شکل وی". تردې وروسته بناغلي ليکوال خپل "اتکل" بيانوي او (خورپان) د روښان پير "مکتوبات" بولي. خو له دې تاويلاتو پرڅنگ له علمي احتياطه کار اخلي او ليکي: "... نو ځکه ما (خورپان) ته د بايزيد د آثارو شمېره ورنه کړه او د سوالیي په نښه مي قيد کړ". (۲)

ما (هوتک) چي د راورتي (*A Grammar of the Pukhto, Pushto ..*) کتاب د ۱۸۵۵ع کال د کلکتې چاپ وکوت، په مقدمه کي مي دغه مطلب ونه موند نومي د دوهم چاپ (۱۸۶۰ع) لټه وکړه، ځکه زه خبر وم چي ده په دوهم چاپ کي د لومړي چاپ څو تېروتنې سمې کړي او نورې زياتونې ئي هم پر کړي دي. دوهم چاپ مي تر موندلو وروسته هم وکوت. ده د نورو سموونو او زياتونو پرڅنگ د دې چاپ په (۳۲ مخ) کي کښلي دي: "ژباړه: د بايزيد يو کتاب خيرالبيان دی په څلورو ژبو پښتو يا افغاني، عربي، فارسي او هندي چي اخوند دروېزه د شرالبيان نوم ورکړی دی. د يوې کتاب نوم ئي (*Khurpan*) دی. د دغه نامه معنا اوس نه راملومېږي...". له دې اقتباسه معلومه سوه چي د علامه حبيبي ماخذ هم د راورتي د گرامر دوهم چاپ دی خو د راورتي په بيان کي دا نه دي ويل سوي چي (*Khurpan*) د خيرالبيان بل نوم دی، بلکي ويلي ئي دي چي (*Khurpan*) د روښان بل اثر دی او دی ئي د نامه په معنا نه پوهېږي.

کله چي د بايزيد روښان د خيرالبيان عکسي چاپ له کابل په ۱۳۵۳ش کي خپور سو، علامه حبيبي د دغه په سريزه کي د روښان د آثارو په ليست کي د (خورپان) يادونه ځکه نه وه کړي چي د راورتي دغه روايت ورته مشکوک ښکاره سوی وو.

سر اولف کپرو (۱۸۹۲ - ۱۹۸۱ع) د خپل (*The Pathans*) نومي مشهور کتاب په ۲۰۱ مخ کي د راورتي دغه روايت راخيستی او ليکلي دي

"...and Bazid himself embodied his doctorines in considerable works of which the best known were the *Khair-ul-Bayan* and the *Khurpan*..."

ژباړه : بايزيد پخپله خپل نظريات په څو مهمو کتابو کي څرگند کړل چي ډېر مشهور ئي خيرالبيان او خورپان ول. د اولف کپرو همدغه پورتنۍ خبره بناغلي رفيع د (دي پټانز) کتاب په اردو ترجمه (۲۸۱ - ۲۸۲ مخونو) کي لوستلي ده چي سيد محبوب علي سرته رسولي او د پښتو اکېډمی له خوا په ۱۹۶۷ع کي چاپ سوي ده. کپرو د دغه روايت ماخذ په څرگنده توگه نه دی ښوولی خو تر دغه عبارت اووه ويشت ليکي (کرښي) وړاندي ئي د روښان پير د اصل

د پاڼو شميره: له ۱ تر ۲

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاري ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پاڼوالي د ليکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په څير و لولئ

و نسب په باب د راورتي بيانونه د ده له نامه سره يوځای راورې دي. دقيق لوستونکي د راورتي له نامه سره زموږ تريحث لاندې روايت اړيکه سمه دمه ليدلای سي.

د اولف کېرو دغه کتاب ښاغلي الحاج شير محمد کريمي په پښتو ژباړلی اود (پښتانه، پټانز) په نامه په ۱۹۹۹ع کال دافغانستان د کلتوري ودې ټولني (جرمني) له خوا خپور سوی دی. د دغه چاپ په (۳۰۵ مخ) کې هم د (Khurpan) نوم په همدې ډول راورې او د بايزيد روښان کتاب ئې گڼلی دی.

د (Khurpan) کلمه علامه حبيبي (خورپان) لوستلې ده. په انگرېزي ژبه کې د (u) گرافيم هم د زور (فتحه) تمثيل کوي او هم د لنډ واو. په (surprise, ugly) کلمو کې د زور (فتحه) او په (Kabul, sure) کې د واو ښکارندويه کوي. علامه مرحوم د واو خيال پر کړی او دغه نوم ئې (خورپان) گڼلی دی چې د ښاغلي رفيع له خولي ئې بيا د (خوري پاني) توجیه هم پر زياته کړې ده. خو زه (هوتک) په ډاډ سره ويلای سم چې د راورتي مراد (خورپان) دی او دا نوم ئې د اخوند دروېزه د يوه قول له ناسم وینگ څخه موندلی دی. اخوند دروېزه د خپل کتاب تذکره الابرار والاشرار په يوه برخه کې وايي: "ابن ملعون کتابی را تصنيف کرده بعضی کلمات او را بزبان عربی بلا ادراک ترکیب و ترتیب جمع آورده اما هرکدام ازین کلمات ناموزون و ناموافق افتاده بحدی که طبائع اهل علم ازان متنفّر میگردد و آن را خیرالبیان نام برده فقیر آنرا شرالبیان نامیده و اگر **خریبان** نامند هم مناسب است" (۳).

زه په بشپړ يقين سره ويلای سم چې د راورتي تر نظر لاندې چې د تذکره الابرار والاشرار کمه (کومه) خطي نسخه وه، د هغې کاتب په بي پروايی سره د (بیان) په کلمه کې د (ب) يو ټکی او د (ي) دوه ټکي نژدې سره ايښي ول او راورتي ته ئې د (بیان) کلمه (پان) ښکاره کړې وه او په نتیجه کې ئې (خریبان) د (خورپان) په شکل لوستی وو. د نسخې د کاتب بي پروايي د دې سبب سوه چې راورتي د (خریبان) کلمه ناسمه ولولي. د راورتي ناسمي لوستني بيا د بايزيد روښان په آثارو کې د (خورپان - Khurpan) په نامه خيالي کتاب وزېراوه. په انگرېزي تورو د راورتي د (Khurpan) کلمې ناسمي لوستني بيا له هغې څخه (خورپان) جوړ کړ او د (خوري پاني) له پاره ئې د توجیه دروازه خلاصه کړه او د دې توجیه تر اغېزي لاندې د بايزيد مکتوبات د (خوري پاني) بل نوم وبلل سو.

زه تر دې څېړني او استدلال وروسته په ټينگه وایم چې د بايزيد روښان په ليکلو آثارو کې د (خورپان) په نامه کم (کوم) کتاب نسته او دا ټوله ماشوره د جورج راورتي د ناسمي لوستني نتیجه ده.

د خواشینی خبره داده چې د جورج راورتي تر ناسم وینگ یوسل او درې (۱۰۳) کاله وروسته دې تېروتنې د سر اولف کېرو غوندي محقق ليکنې ته لار وکړه او یو سل و څلور څلوېښت (۱۴۴) کاله وروسته د کېرو د (پټانز) کتاب په پښتو ژباړه کې بيا تکرار سوه. زما له درنو لوستونکو او ځوانو څېړونکو څخه هيله ده چې نور دغه تېروتنه ان د شک له اظهار سره لا هم بياتکرار نه کړي .

آشاوا - انتاريو

۴ مه د مارچ ۲۰۱۷ع

- (۱) حبيبي، عبدالحی، د پښتو ادبياتو تاريخ، دوهم ټوک، ۳۰۱ مخ، پښتو ټولنه، ۱۳۴۲ش
- (۲) رفيع، حبيب الله، روښاني ليکنې - ۳۰ مخ، ارزاني پښتو ادبي ټولنه خوېشکې (نوبهار)، ۱۹۸۹ع
- (۳) اخوند دروېزه - تذکره الابرار والاشرار - صفحه ۱۴۸ - اداره اشاعت سرحد، پشاور

پای

د پاڼو شميره: له ۲ تر ۲

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

يادونه: دليکنې د ليکنيزې بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په څير و لولئ